אור הצפון — כח הירידה והעליה באדם

כח הירידה והעליה באדמאמרו חז"ל (בראשית רבה יז:ה): "בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לבראות את האדם נמלך במלאכי השרת. אמרו לו: אדם זה מה טיבו? אמר להם: חכמתו מרובה משלכם. הביא לפניהם בהמה חיה ועוף, אמר להם: זה מה שמו? ולא היו יודעין. העבירן לפני אדם, אמר לו: מה שמו? אמר לו: זה שמו שור וזה חמור וזה סוס וזה גמל. אמרו לו: ואתה מה שמך? אמר להם: אני נאה להיקרא אדם, שנבראתי מן האדמה. ואני מה שמי? אמר לו לך נאה להיקרא ה' - שאתה אדון לכל. אמר רבי אחא: 'אני ה' - הוא שמי' (ישעיהו מב:ח) הוא שמי שקרא לי אדם הראשון".

מהמאמר הזה אנו למדים כי בקריאת השמות לברואים היתה גנוזה חכמה עצומה שמלאכי השרת לא היה בכחם להשיגה, ובה נתגלה כי חכמתו של האדם מרובה משל המלאכים. השם שאדם קבע לכל יצור, צריך היה לכלול את כל הכוחות שנטבעו בו, את כל רוחניותו ותכליתו המיוחדת לו בלבד שאינן נמצאות בשום בריה אחרת בעולם. ונמצא שבשעה קלה ובסקירה אחת עמד אדם הראשון על כל פרט ופרט בכל בריה מבין כל אלפי רבבות הנבראים בעולם אם יש דומה לו, ובחן את כל מהותם ותכונתם.

ולא רק את בעלי החיים אשר על פני האדמה בדק ובחן בשעה זו, אלא גם סקר בשכלו את כל העולמות העליונים והתחתונים, את המלאכים, השרפים, והאופנים, אשר אין מספר לגדודיהם, וגם להם להשכלים הנבדלים קבע את מהותם הרוחנית ותפקידם בבריאה משׁשת ימי בראשית עד לנצח נצחים.

ועוד שאלו ה' יתברך: "ולי מה נאה להקראות?" והשיב: "אדני, שאתה אדון לכל", והיינו שלאחר שהכיר את כל הנבראים כולם כאמור, ידע והכיר לקרוא להקדוש ברוך הוא - אדון, כלומר, שבא למעלות העליונות של החכמה והבחין את אדנותו יתברך על הכל.

והנה בשעה שהקדוש ברוך הוא שאל את האדם: "ולך מה נאה לקרוא?" אמר: "אדם, כי מן האדמה נלקחתי". ולכאורה תמוה הדבר, שהרי לכל הברואים קבע שמות לפי רוחניותם, ולמה דוקא לעצמו קרא שם לפי החומר שבו שלוקח מן האדמה?

אולם בשם זה גילה האדם את עצמיותו האמיתית שבה נעוץ כל סוד מהותו, כי אמנם הכיר אדם הראשון שמצד אחד גדול הוא מאד ונעלה על כל הברואים, עד שהקדוש ברוך הוא התפאר בו ואמר: "ראו שחכמתו מרובה משלכם", ושהמלאכים טעו בו וחשבוהו לבורא ובקשו לומר לפניו קדוש (ראה ילקוט שמעוני כג). אבל הוא גם הכיר מהצד השני, שמכיון שנברא מן האדמה מוטל עליו ללכת ולעלות ממדרגה למדרגה, ואם הוא שוהה רגע מבלי לעלות במדה שהוא ראוי לה,

הריהו יורד באותו רגע לדרגה של פחות שבפחותים, עד שאומרים לו: "יתוש קדמך" (ראה בראשית רבה ח). ולא עוד אלא אף באותה שעה ששכלים נבדלים לא רואים בו שום הגשמה ומבקשים לומר לפניו קדוש, רואים אותו בשמים בגלל העלם משהו מאותה עליה - מחריב עולמות עליונים ותחתונים, וקונסים עליו מיתה לו ולכל הדורות אחריו. ומשום כך קרא לעצמו "אדם", משום שהוא הכיר שבגלל סטיה כלשהי בעליתו, עלול הוא בכל רגע להיהפך לאדמה שממנה לוקח, כפי שאמנם נאמר לו לאחר חטאו "עפר אתה ואל עפר תשוב". בהכרה זו התגלתה חכמתו הגדולה, וזוהי צורתה האמיתית של החכמה.

וכן מצינו אצל משה רבנו ע"ה אדון הנביאים, שעם כל מעלותיו הנפלאות למאד שעלה למרום וקיבל התורה מאת ה', והקדוש ברוך הוא העיד עליו: "בכל ביתי נאמן הוא", ונקרא בתורה "איש האלהים", אמר על עצמו: "ונחנו מה". ואכן זוהי גדולתו של משה שהכיר בעצמו מהותו זו, והתורה מציינת: "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה".

ומצינו עוד יותר מזה, שאף תוך הכרה זו, בהגיע האדם למדריגת הענותנות, עלול הוא להתעלם משלימות המעלה ולבוא לידי טעויות חמורות ולהחריב עולמות, שכן אמרו חז"ל (גיטין נו): "ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו". חז"ל קובעים למעלתו של ר' זכריה את הענוה, שהיא כאמור צורת החכמה האמיתית של האדם, ובכל זאת על ידי סטיה קלה ואי השלמתה, הביא לידי חורבן בית המקדש, כי זוהי מהותו של האדם כי מן האדמה לוקח.

ואמנם בזה שהאדם הוא עפר מן האדמה גלומה גם עצם גדולתו, כי כשם שהוא עלול על ידי העלם כלשהו בשלבי עלייתו - לרדת בבת אחת למדריגות הפחותות ביותר, כן גם בכוחו לעלות בבת אחת מהמדרגות התחתונות ביותר עד למעלות העליונות לאין שיעור, והתלין של רבי חנינא בן תרדיון יוכיח! סיפרו חז"ל (עבודה זרה יח) שאמר לרבי חנינא בן תרדיון: "רבי! אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך, אתה מביאני לחיי עולם הבא? אמר לו הן. השבע לי. נשבע לו. מיד הרבה בשלהבת וכו' אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנין הן לחיי עולם הבא". הרי תלין זה עסק כל ימיו ברציחה ובודאי היה מהאנשים השפלים ביותר, ובכל זאת בגלל מעשה קטן זה של נטילת הספוגין מעל לבו של ר' חנינא שקירב את מיתתו ומיעט את יסוריו, התרומם בבת אחת למעלה עליונה כזו עד שהפיל גם את עצמו לתוך האור, ובת קול מן השמים הזכירה אותו בנשימה אחת עם רבי חנינא בן תרדיון והכריזה ששניהם מזומנים לחיי עולם הבא!...

זהו כוחו של האדם וכזאת היא מהותו.